

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING DIQQAT VA XOTIRASINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION METODLARNI TANLASH VA LOYIHALASH MEXANIZMI

Samarqand davlat pedagogika instituti magistranti

Norbekova Sitora

Annotatsiya

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqat va xotirasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlarni tanlash mezonlari, ularni loyihalash mexanizmi hamda amaliy qo'llash jarayoni ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, diqqat, xotira, innovatsion metodlar, pedagogik yondashuvlar, interfaol ta'lim, darsni loyihalash, pedagogik samaradorlik

Zamonaviy ta'lim tizimida boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqat va xotirasini rivojlantirish muhim pedagogik muammo sifatida qaralmoqda. Chunki aynan boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning bilish jarayonlari shakllanadi va keyingi ta'lim bosqichlari uchun mustahkam poydevor yaratiladi. Diqqat va xotiraning yetarli darajada rivojlanmaganligi o'quv faoliyatida qiyinchiliklar yuzaga kelishiga olib keladi. Shu bois ta'lim jarayonida innovatsion metodlardan foydalanish, ularni to'g'ri tanlash va maqsadli loyihalash dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion metod tushunchasi va uning pedagogik mohiyati. Innovatsion metod — bu ta'lim jarayonida an'anaviy yondashuvlardan farqli ravishda o'quvchilarning faolligi, mustaqil fikrlashi va ijodiy faoliyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan yangi pedagogik usul va texnologiyalar majmuasidir. Innovatsion metodlar o'quvchini ta'lim jarayonining passiv ishtirokchisidan faol subyektiga aylantirishni nazarda tutadi. Boshlang'ich ta'limda innovatsion metodlar diqqat va xotirani rivojlantirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi. Chunki bu metodlar o'quvchilarning qiziqishini uyg'otadi, bilish faoliyatini faollashtiradi

va bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradi. Innovatsion metodlarning asosiy xususiyati — o'quv materialining amaliy faoliyat bilan uyg'un holda berilishidir.

Pedagogik amaliyot shuni ko'rsatadiki, innovatsion metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning diqqatini uzoqroq vaqt saqlab turish, xotirada ma'lumotlarni mustahkam eslab qolish va qayta tiklash ko'nikmalari shakllanadi.

Innovatsion metodlarning diqqat va xotirani rivojlantirishdagi ahamiyati. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqat asosan ixtiyorsiz xarakterga ega bo'lib, qiziqarli va ko'rgazmali materiallar orqali faol namoyon bo'ladi. Innovatsion metodlar aynan ushbu yosh xususiyatini hisobga olgan holda tanlanadi. Masalan, o'yin texnologiyalari, interfaol topshiriqlar va muammoli vaziyatlar o'quvchilarning diqqatini tabiiy ravishda faollashtiradi. Xotirani rivojlantirishda esa innovatsion metodlar ma'lumotlarni mantiqiy bog'lash, obrazli tasavvur asosida eslab qolish va faol qayta tiklash imkonini beradi. Klaster, aqliy hujum, INSERT kabi metodlar o'quvchilarning mantiqiy va vizual xotirasini rivojlantirishga xizmat qiladi. Amaliy tajribamda innovatsion metodlardan foydalangan holda tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi oshgani, topshiriqlarni bajarish sifati yaxshilangani va bilimlarning mustahkamligi kuchaygani kuzatildi.

Innovatsion metodlarni tanlash zarurati. Innovatsion metodlarni tanlash jarayoni tasodifiy emas, balki ilmiy asoslangan holda amalga oshirilishi lozim. Har bir metod o'quvchilarning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish darajasi va o'quv materialining mazmuniga mos bo'lishi kerak. To'g'ri tanlanmagan metod diqqatning susayishiga va xotiraning samarasiz ishlashiga olib kelishi mumkin. Shu sababli pedagog innovatsion metodlarni tanlashda quyidagi omillarni hisobga olishi zarur: o'quvchilarning individual xususiyatlari, darsning maqsadi, mavzuning murakkablik darajasi va kutilayotgan natijalar. Bu yondashuv innovatsion metodlardan foydalanish samaradorligini oshiradi.

Innovatsion metodlarni tanlash mezonlari

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqat va xotirasini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion metodlarni tanlashda aniq pedagogik mezonlarga tayanish zarur. Ushbu mezonlar metodlarning samaradorligini ta'minlash bilan birga, o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga moslashuvchan bo'lishini ham kafolatlaydi. Birinchidan, tanlanadigan innovatsion metod o'quvchilarning yosh psixologik xususiyatlariga mos bo'lishi lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida diqqatning ixtiyorsiz xarakterda namoyon bo'lishi va obrazli xotiraning ustunligi metod tanlashda asosiy omil hisoblanadi. Shu sababli o'yin elementlariga asoslangan, vizual va amaliy faoliyatni talab qiluvchi metodlar ustunlikka ega bo'ladi. Ikkinchidan, metod darsning maqsad va vazifalariga mos kelishi kerak. Agar darsda asosiy e'tibor diqqatni jamlashga qaratilgan bo'lsa, qisqa, dinamik va faol ishtirokni talab qiluvchi metodlar tanlanadi. Xotirani rivojlantirish maqsadida esa axborotni tizimlashtirish, taqqoslash va qayta tiklashga yo'naltirilgan metodlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Uchinchidan, innovatsion metod o'quvchilarni faol bilish jarayoniga jalb etishi lozim. Faol ishtirok etmagan o'quvchida diqqat va xotira samarali rivojlanmaydi. Shu bois tanlanadigan metod o'quvchini mustaqil fikrlashga, savol berishga va o'z fikrini bayon etishga undashi zarur.

Innovatsion metodlarni tanlash jarayoni psixologik va pedagogik qonuniyatlarga asoslanishi lozim. Psixologik nuqtai nazardan diqqat va xotira o'quv faoliyatida o'zaro uzviy bog'liq jarayonlar hisoblanadi. Diqqat yetarli darajada jamlanmagan sharoitda xotiraning samarali ishlashi qiyinlashadi. Pedagogik yondashuvda esa ta'lim mazmunining o'quvchi ongida faol aks etishi muhim hisoblanadi. Shu sababli innovatsion metodlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak. Masalan, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan metodlar o'quvchilarning diqqatini muammoni hal qilishga qaratadi va xotirada ma'lumotlarni mantiqiy bog'lashga yordam beradi.

Amaliy faoliyat davomida shuni kuzatdimki, psixologik-pedagogik asoslangan metodlardan foydalanilganda o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi va darsdagi faolligi sezilarli darajada oshadi.

Innovatsion metodlarning turlari va ularning xususiyatlari. Boshlang'ich ta'limda diqqat va xotirani rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion metodlarni bir necha guruhlarga ajratish mumkin. Jumladan, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalariga asoslangan metodlar va muammoli ta'lim elementlariga asoslangan metodlar.

Interfaol metodlar o'quvchilarning o'zaro muloqoti va hamkorlikda ishlashini ta'minlaydi. Bu jarayonda o'quvchilar bir-birining fikrini tinglaydi, tahlil qiladi va xulosalar chiqaradi. Natijada diqqatning barqarorligi va xotiraning mustahkamligi oshadi. O'yin texnologiyalariga asoslangan metodlar esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlariga to'liq mos keladi. O'yin jarayonida o'quvchilar topshiriqlarni qiziqish bilan bajaradi, bu esa diqqatning tabiiy ravishda jamlanishiga va xotiraning faol ishlashiga xizmat qiladi.

Innovatsion metodlarni tanlashda yo'l qo'yiladigan xatolar. Innovatsion metodlarni tanlashda ba'zan pedagoglar tomonidan ayrim xatolarga yo'l qo'yiladi. Jumladan, metodni dars mazmuniga moslashtirmasdan qo'llash yoki o'quvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olmaslik. Bu holatlar metodlarning kutilgan natijani bermasligiga olib keladi. Shu sababli innovatsion metodlarni tanlashda ularning maqsadi, mazmuni va kutilayotgan natijalari oldindan aniq belgilanishi lozim. Metodlar tizimli va izchil qo'llangandagina diqqat va xotirani rivojlantirishda samarali bo'ladi.

Innovatsion metodlarni loyihalash, amaliy qo'llash va ularning samaradorligini baholash. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqat va xotirasini rivojlantirishda innovatsion metodlarni samarali qo'llash ularni ilmiy asosda loyihalash va amaliy jarayonga to'g'ri integratsiya qilishni talab etadi. Innovatsion metodlarni loyihalash jarayoni bir necha o'zaro bog'liq bosqichlardan iborat bo'lib, har bir bosqich pedagogik maqsadga yo'naltirilgan holda amalga oshiriladi. Birinchi bosqichda darsning umumiy maqsadi hamda diqqat va xotirani rivojlantirishga qaratilgan aniq vazifalar belgilab olinadi. Ushbu vazifalar o'quvchilarda diqqatni jamlash, axborotni ongli eslab qolish va uni qayta tiklash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltiriladi. Ikkinchi bosqichda tanlangan innovatsion metodlar dars mazmuni va o'quvchilarning yosh xususiyatlariga

moslashtiriladi. Bu jarayonda metodlarning interfaol, ko'rgazmali va faoliyatga asoslangan bo'lishiga alohida e'tibor qaratiladi.

Innovatsion metodlarni dars jarayoniga integratsiya qilishda ularni darsning barcha bosqichlarida maqsadli qo'llash muhim hisoblanadi. Dars boshida diqqatni jamlashga qaratilgan qisqa mashqlar, dars davomida esa xotirani faollashtiruvchi topshiriqlar tizimli ravishda tashkil etiladi. Dars yakunida o'rganilgan materialni qayta tiklashga qaratilgan mashqlar orqali xotiraning mustahkamlanishi ta'minlanadi.

Amaliy faoliyat jarayonida innovatsion metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi ortgani, diqqatni uzoqroq vaqt saqlab turish ko'nikmalari shakllangani hamda xotirada bilimlarning mustahkam saqlanishi kuzatildi. Guruhli ishlar, muammoli savollar va vizual topshiriqlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirib, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirdi. Innovatsion metodlarning samaradorligini baholash jarayonida o'quvchilarning faolligi, topshiriqlarni bajarish sifati va bilimlarni qayta tiklash darajasi asosiy mezon sifatida olindi. Kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, metodlar tizimli va izchil qo'llanganda o'quvchilarning diqqat va xotira ko'rsatkichlarida ijobiy o'zgarishlar yuz beradi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining diqqat va xotirasini rivojlantirishda innovatsion metodlarni to'g'ri tanlash va loyihalash ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi muhim omil hisoblanadi. Innovatsion metodlar o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlanganda, diqqatning barqarorligi va xotiraning samarali faoliyati ta'minlanadi.

Tadqiqot davomida innovatsion metodlarni loyihalashning bosqichma-bosqich mexanizmi ishlab chiqildi hamda ularni dars jarayoniga integratsiya qilishning amaliy jihatlari yoritildi. O'tkazilgan kuzatuvlar va amaliy tajribalar innovatsion metodlar asosida tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning faolligi, o'quv motivatsiyasi va bilimlarni o'zlashtirish darajasi oshishini ko'rsatdi.

Shuningdek, innovatsion metodlar diqqat va xotirani rivojlantirish bilan bir qatorda, o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muloqot qilish va hamkorlikda ishlash ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Bu esa boshlang'ich ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirishga xizmat qiladi. Mazkur ilmiy xulosalar kelgusida tajriba-sinov ishlarini tashkil etish hamda metodik tavsiyalar ishlab chiqish uchun nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1987. – 328 b.
2. Nemov R.S. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 688 b.
3. Zimnyaya I.A. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Logos, 2008. – 384 b.
4. G'oziev E.G'. Yosh va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 256 b.
5. Qodirova F.R. Boshlang'ich ta'lim metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. – 198 b.
6. Tojiyeva M.M. Boshlang'ich sinflarda interfaol ta'lim metodlari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019. – 144 b.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha davlat ta'lim standarti. – Toshkent, 2021. – 64 b.